

TÜKETİCİ İLE İŞLEM YAPAN (SONRAKİ) TÜKETİCİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

(The Opinions and Proposals for the Protection of
Subsequent Consumers)

Doç. Dr. Metin İKİZLER*

ÖZET

Türk Hukukunda tüketicinin korunması asıl itibarıyla Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile sağlanmaktadır. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, ilk planda, bir satıcı veya sağlayıcı ile işlem yapan tüketicinin korunmasını amaçlamaktadır. Bu makalede bir malı, doğrudan doğruya satıcıdan değil de, öncesinde satıcıyla işlem yapmış bir tüketici ile işlem yaparak elde eden sonraki tüketicilerin korunması gerekliliği ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tüketici, satıcı, tüketicinin korunması, sonraki tüketicinin korunması, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

Abstract

In Turkish Law the protection of consumer is guaranteed basically The Consumer Protection Act No. 6502. At first sight, The Act is aimed at protecting of consumer who has entered into a contract (transaction) with a seller or supplier. This article reviews the necessity of protecting consumer who is a subsequent purchaser/owner of goods from another consumer that had formerly acquired them by a contract with a seller.

Keywords: Consumer, seller, the protection of consumer, the protection of subsequent consumer, The Consumer Protection Act

GİRİŞ

Tüketicinin korunması günümüzde sosyal, iktisadi, hukuki ve daha birçok açıdan önemini koruyan güncel bir kavramdır. Bu denli güncel bir kavramın, tüketiciyi koruma düşüncesi güçlendikçe, tüketicinin korunma gereksinimi arttıkça, sürekli

* Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı.

değişim ve gelişim geçirmesi ise doğaldır. Bu sürecin hukuki ayağında tüketici hukukunun oluşumu vardır ve bu hukuk dalındaki kavram ve nitelendirmeler, öğreti ve yargısal içtihat yoluyla, zamanla belki borçlar hukukundaki kadar sağlam bir zemine kavuşacaktır. Bu bağlamda aşağıda tüketici ile işlem yapan tüketicinin, tüketici hukukunda olan ve olması gereken yeri üzerinde değerlendirmelerde, görüş ve önerilerde bulunulacaktır.

I. Tüketici İle İşlem Yapan (Sonraki) Tüketicinin Korunma Gereksinimi

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) tüketicinin korunması için vardır ve genel mantığı, tüketici ile satıcı arasındaki işlemlerde tüketicinin korunmasıdır.

Borçlar hukukuna, eşit koşullara sahip bireylerin pazarlık süreci sonunda ve tam bir serbesti ile sözleşme yapmaları anlayışı egemendir. Tarafların kendi çıkarlarını en iyi kendilerinin koruyacağı düşüncesi üzerine kurulu sistemin, zaman içinde çeşitli nedenlerle pratikte o denli işlemediği görülmüş; bu da kanun koyucuları sözleşme serbestisine müdahale etmeye itmiştir. İş hukukunda işçinin durumu, bunun belki en bilinen örneğidir. İşçilerin, aralarındaki hukuki ilişkide, işverene karşı zayıf konumda bulunmaları korunmalarını gerektirmiştir. Kira sözleşmelerinde özellikle de konut kiralarında kiracının durumu da böyledir. Ancak zamanla, bu belirli hukuki ilişkiler bir yana; ürün çeşitliliği ve bunun getirdiği ürünü tam tanıyamama, teknolojik gelişmeler, güçlü ve örgütlü firmalar, işinde mahir satış elemanları, saldırgan satış yöntemleri ve benzerleri dolayısıyla günlük yaşamın her alanındaki işlemlerde mal ya da hizmetten yararlanan bireylerin korunma gerekliliği doğmuştur. Gerçekten de, çeşitli işlemleri ticari veya meslekî faaliyetlerinin gereği olarak sürekli biçimde ve defalarca yapanlarla, arada bir yapanlar arasında günümüzde artık eşit güç, eşit koşullar, eşit bilgi, eşit pazarlık gücü ve ikna yeteneğinden söz edilemez olmuştur. Böylece borçlar hukukuna işlemler; irade özerkliği çerçevesinde yürüyen sözleşme sürecine satıcılar karşısında tüketiciler lehine müdahale edilmesi zorunluluk hâline gelmiş, bu yöndeki kuralların artması ve bilimsel temellere oturması ile tüketici hukuku doğmuştur¹. Gerçekten de tüketici, sözleşme yaptığı satıcı veya sağlayıcı karşısında birçok yönden zayıf konumdadır ve bu zayıf konumu korunmasını gerektirmektedir: Reklamlar, cezbedici satış yöntemleri ve benzerleri tüketicinin aslında gereksinimi olmayan ya da gereksinimlerinin çok üstünde bir ürünü edinmesine neden olabilmektedir. İnternet üzerinden ya da ekrandan gördüğü bir ürün aslında düşündüğü gibi çıkmayabilmektedir. Aldığı ürünün kullanılması birçok ayrıntılı bilgi gerektirmekte; kendisine bunlar sunulmaz ya da yol gösterilmezse üründen gerektiği gibi yararlanamayabil-

¹ Tüketicinin korunmasını gerektiren nedenler hakkında bak. Baykan, R.: Tüketici Hukuku, Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri-Öneri, 2. baskı, İstanbul 2005, s. 21; Aslan, İ.Y.: 6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketici Hukuku, 4. baskı, Bursa 2014, s. 1-2.

mektedir. Sözleşme yaparken üzerinde pek de düşünmediği ya da düşünmesine fırsat verilmeyen sözleşme koşullarının altını imzalayabilmektedir. Ekonomik zorunluluklar altında çok ağır koşullarla borç altına girebilmekte, sonrada bunun ödeme koşulları ve özellikle de faizi altında ezilebilmektedir. Aldığı malın ayıplı çıkması hâlinde gerekli inceleme ve bildirim yükümlülüklerini yerine getirmediğinden haklarını yitirebilmekte veya ayıbı ispat konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşabilmektedir.

Son anılan açısından, borçlar hukukunun taşınır satışlarındaki alıcısı ile tüketici hukukundaki tüketicinin durumu karşılaştırılırsa, tüketici olmanın getirdiği hukuki avantaj rahatlıkla görülecektir:

-Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) alıcının satılarda mevcut, olağan bir gözden geçirme ile anlaşılabilir gizli ayıplardan doğan haklarını kullanabilmesi bazı şartlara bağlanmıştır (m. 223/1). İlk olarak, alıcı, satılanın durumunu işlerin olağan akışına göre imkân bulur bulmaz gözden geçirmelidir. İkinci olarak, bu gözden geçirme sonucunda satılarda bir ayıp görürse bunu uygun bir süre içinde satıcıya bildirmelidir. Bu külfetleri yerine getirmese, ayıptan doğan haklarını artık kullanamaz; satılanı kabul etmiş sayılır (m. 223/2 c.1)². 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda ise bu tür ayıplarda tüketici için satılanı gözden geçirme ve bildirim (ihbar) külfetleri öngörülmemiştir³.

-TBK'daki alıcının durumundan farklı olarak, TKHK'da ayıbın (satıcının sorumluluğu gerektirecek şekilde var olduğunun) ispatı noktasında tüketiciye önemli bir ispat kolaylığı sağlanmıştır⁴; teslim tarihinden itibaren altı ay içinde satılarda ortaya çıkan ayıpların teslim tarihinde var olduğu kabul edilmiştir (m. 10/1 c.1). Böylece hiç de kısa sayılamayacak bu süre içerisinde satılarda bir ayıp ortaya çıkarsa, satıcının onu bu ayıplı hâliyle sattığı kabul edilecektir. Durumun böyle olmadığını ispat yükü satıcıya yüklenmiştir (m. 10/1 c.2).

² "...Ancak, satılarda olağan bir gözden geçirmeyle ortaya çıkarılmayacak bir ayıp bulunması hâlinde, bu hüküm uygulanmaz. Bu tür bir ayıbın bulunduğu sonradan anlaşılırsa, hemen satıcıya bildirilmelidir; bildirilmezse satılan bu ayıpla birlikte kabul edilmiş sayılır" (TBK m. 223/2 c.2-3). TBK'ya göre satıcının ayıptan sorumluluğu hakkında bkz. Yavuz, C./Acar, F./Özen, B.: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 9. baskı, İstanbul 2014, s. 121 vd.; Aral, F./Ayrancı, H.: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkiler, 9. baskı, İstanbul 2012, s. 103 vd.; Gümüş, M. A.: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 3. Bası, İstanbul 2013, s. 63 vd.; Kazgurt, A.: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Taşınır Satış Sözleşmesinde Satıcının Ayıptan Sorumluluğu, Terazi Dergisi, Cilt:9, Sa. 100, 2014, s. 275 vd.

³ Ancak TBK m. 222'ye benzer şekilde, "Tüketicinin, sözleşmenin kurulduğu tarihte ayıptan haberdar olduğu veya haberdar olmasının kendisinden beklendiği hâllerde, sözleşmeye aykırılık söz konusu olmaz" (TKHK m. 10/2). TKHK'ya göre ayıplı mal ve hizmetlerden doğan sorumluluk için bak. Gümüş, M. A.: 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Cilt:1, İstanbul 2014, s. 83 vd.; Aslan, 6502, 111 vd.

⁴ Ayıbın sözleşmede yarar ve hasarın geçmesi anında satılarda var olması, ayıptan sorumluluğun maddi koşulları arasında yer alır. Bu konuda bkz. Yavuz/Acar/Özen, 125 vd.

-TBK ve TKHK'da, ayıp hâlinde alıcı ve tüketiciye aynı seçimlik haklar tanınmıştır (TBK m. 227, TKHK m.11). Bununla birlikte, alıcıdan farklı olarak, tüketici ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi haklarını üretici veya ithalatçıya karşı da kullanılabılır. Ayrıca bu hakların yerine getirilmesi konusunda satıcı, üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumlu tutulmuştur (TKHK m. 11/2).

-Yine örneğin satılanın montajı tüketici tarafından yapılacaksa, montaj talimatındaki yanlışlık veya eksiklik nedeniyle montajın hatalı yapılması durumunda, TKHK m. 8/3'e göre tüketici, satıcının ayıptan sorumluluğuna başvurabilecektir⁵.

TKHK'nın bu ve benzeri hükümleri ile tüketici, satıcı karşısında TBK'ya göre daha fazla korunmaktadır. Bu koruma satıcı ile işlem yapan tüketiciye sağlanmaktadır. Satıcıdan aldığı malı tüketicinin, kullanmadan olsa bile, bir başka tüketiciye satması durumunda ise bu korumadan söz edilemez gözükmektedir.

Gerçekten de Kanun'un lafzî anlamı dikkate alındığında, satılanı daha sonra tüketiciden satın alan kişi, bunu ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinmiş olsa bile TKHK'nın korumasından yararlanamaz. Zira işlemin karşı tarafı Kanun anlamında satıcı değildir. Akdetmiş oldukları satış sözleşmesinden doğan nispi hakkın gereği olarak, bu durumda sonraki tüketici/alıcı, satılarda bir ayıp ortaya çıkarsa, ilk tüketiciye TBK hükümlerine göre başvuracaktır.

Kuşkusuz bu durum, tüketicinin korunma nedenlerine yukarıda değinildiğine göre, 1. tüketici kadar korunmaya gereksinimi olan 2. tüketicinin aleyhine olduğu gibi, 2. tüketicinin ayıptan doğan talepleri ile karşılaşan 1. tüketici için de arzulanmayacak bir durumdur. Zira o, satıcının kendisine ayıplı olarak sattığı maldan dolayı, 2. tüketicinin ayıptan doğan seçimlik haklarına muhatap olacak, bu yolla doğan zararını daha sonra satıcıya tazmin ettirmeye uğraşacak, bu gerçekleşse bile bir kere *huzuru kaçırmış* olacaktır. Oysa satıcının TKHK kapsamında sorumluluğu ilk tüketici ile sınırlanmazsa, bir başka deyişle sattığından sorumluluğu o şeyi edinen aynı düzeyde korunma gereksinimi bulunan sonraki tüketicilere karşı da var kabul edilirse, bu sakıncalar ortadan kalkmış olacaktır⁶.

Satışın dışındaki sözleşmeler için de prensip itibarıyla yukarıdaki görüşün kabulü gerekir. Hatta sonraki tüketicinin korunma gereksinimi bağışlamada⁷ satıştakinden

⁵ "Aynı şekilde, montajın tüketici tarafından yapılmasının kararlaştırılmış olduğu hallerde, yanlış montajın, satıcı tarafından sunulan montaj talimatnamesindeki yanlışlık veya eksikliğe dayanması durumunda oluşacak bu ayıp malın ayıplı olarak değerlendirilir ve teslimden sonra ortaya çıkmış olsa bile ayıp hükümlerine tabi olur" (TKHK m. 8 gerekçesi).

⁶ Ayıp başlangıçta (teslim anında) bulunmayıp da, satılanı edinen ilk ya da önceki tüketicinin kötü kullanımından kaynaklanmışsa, kuşkusuz satıcının bundan sorumluluğu yoktur. Bu gibi durumlarda malı sonraki tüketiciye satan tüketiciye başvurmak gerekecektir.

⁷ TKHK kapsamında, satıcı/sağlayıcı ile tüketici arasında bağışlama sözleşmesinin düşünülüp düşünülmemeyeceği ve bu bakımdan bağışlamanın tüketici işlemi olarak kabul edilip edilemeyeceği

de fazladır. Zira bağışlamada, bağışlayanın ayıptan sorumluluğu, ancak bağışlanan şey hakkında ayrıca garanti sözü vermiş ise doğar (TBK m. 294/2). Yani kural, bağışlayanın bağışlandandaki ayıptan sorumlu olmamasıdır. Örneğin bağışlama konusu bilgisayarın işlemcisinin aşırı yavaş olması durumunda, bağışlayan ayrıca üstlenmiş olmadıkça, ona karşı ayıptan sorumluluk yoluna başvurulamayacaktır; bağışlanan kişi bilgisayarı bu hâliyle kabullenecektir⁸.

İşte özellikle tüketicinin satıcıdan almış olduğu yeni/sıfır (birinci el) ürünü bir başkasına bağışladığı durumlarda, bu kişinin TKHK kapsamında korunma gereksinimi açıkça kendini hissettirmektedir⁹. Gerçekten de, ayıplı hâlde alınan bir başkasına bağışlandığı durumlarda, bundan doğacak kaybın/yarar eksikliğinin ürünü kullanmak zorunda kalan bağışlanan kişi üzerinde bırakılması adil değildir¹⁰.

Doğum günü, sevgililer günü gibi özel günler nedeniyle, karşılıksız kazandırmalar dünya çapında artış göstermektedir. Bu bir yana, satıcıdan alınan yeni bir malın bir başkasına bağışlandığı sözleşmeler, Anadolu'da yaşatılan evlilik ve düğün âdetleri dolayısıyla da, konunun Türk hukukunda özel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Gerçekten de Anadolu'da yaygın olarak nişanlıların ana-babaları, akrabaları, komşuları ve arkadaşları, ev eşyaları olarak müstakbel aileye armağan etmektedirler. Hatta bunun bazı uygulamalarında, kız tarafından gereksinim duyulan eşyaların listesini hazırlaması istenmekte; listede ev için gerekli olan tüm eşyalar yer almakta, bu listeden kişiler seçimde bulunarak bir eşyanın sağlanmasını üstlenmekte, böylece mükerrer eşya alımı önlenmektedir.

Özetle, TKHK anlamında satıcıdan almış olduğu şeyi tüketici, satış, bağışlama vb. bir işlemle bir başka tüketiciye devredebilir ki, bu durumu ifade etmek üzere *tüketici ile işlem yapan tüketiciden* söz edilebilir. Burada iki defa tüketiciden söz edildiğinden, karışıklığı önlemek amacıyla, satıcı ile işlem yapan tüketicinin “ilk”; onunla işlem yapan tüketicinin ise “sonraki” tüketici olarak anılması yararlı olacaktır. İşte bu sonraki tüketicinin çoğu durumda, aldığı ürün açısından o ürünle ilgili üretici,

hakkında bak. İnal, H. T.: *Tüketici Hukuku*, 3. Baskı, Ankara 2014, s. 507 vd.; Aslan, 6502, 21-22.

⁸ Bu konuda bak. Zevkliler, A./Gökyayla, K. E.: *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 14. bası, Ankara 2014, s. 181-182; Eren, F.: *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 2014, s. 320 vd.

⁹ Bu yönde bak. Ozanoğlu, H. S.: *Mukayeseli Hukuk ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Tüketiciyi Koruyan Düzenlemelerin Kişi Bakımından Uygulanma Alanı (Tüketici Kavramına Mukayeseli Bir Yaklaşım)*, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 688 dn. 67; Yavuz, N.: *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi*, 2. baskı, Ankara 2010, s. 19.

¹⁰ Bu gibi durumlarda belki bağışlananın bağışlayanı haberdar etmesi ve onun satıcıya karşı ayıptan doğan haklarını kullanması önerilebilir ki, hem artık şeyin mülkiyetinin bir başkasında olması ve bundan dolayı seçimlik hakların kullanılmasında doğacak sorunlar hem de bağışlayanın yapmış olduğu karşılıksız kazandırma akabinde, bir de zaman, emek ve gider olarak yasal yollarla uğraşmak zorunda kalması, bu çözümü ideal bir çözüm olmaktan uzaklaştırmaktadır.

ithalatçı ve satıcı karşısındaki korunma gereksinimi ilk tüketiciden farksızdır; çoğu durumda girişimci tarafında da ürünü alanın kimliği ayrıntıdır, seri üretimi yapılan bir ürünün satılmış (talep edilmiş) olması karşısında ürünün A ya da B kişisine satılmış olması önemsizleşir.

Tüm bu nedenlerle, tüketici ile işlem yapan tüketicinin de korunması; tüketiciyi koruyan mevzuattan, bu bağlamda TKHK ile sağlanan korumadan yararlandırılması isabetli olacaktır. Böylece örneğin, tüketicinin satıcıdan edinerek üç ay sonra bir başka tüketicie sattığı malda bir ayıp ortaya çıkarsa, sonraki tüketici TKHK m. 10/1 c.1'le sağlanan ispat kolaylığından yararlanabilmelidir. Bir hayırsever tarafından yüklü kitap bağışında bulunulan bir dernek, ayıplı kitapların ayıpsızları ile değiştirilmesi için satıcı, üretici veya ithalatçıya başvurabilmelidir. Yahut bağışlanan teknolojik bir ürünün Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzunun bulunmadığı veya ambalajın içinden çıkmadığı iddiası karşısında, kılavuzun (ilk tüketicie) teslim edildiğinin ispatı sorumluluğu satıcıya ait olmalıdır (TKHK m. 55/4). Bunun gibi yargılama (usul) bakımından, sonraki tüketici, tüketicilere sağlanan avantajlardan¹¹ yararlandırılmaktadır.

Yukarıdaki kanaate varıldıktan sonra, aşağıda, sonraki tüketicinin korunmasının mevcut TKHK kapsamında istenip istenemeyeceği ya da hangi koşullarla ne dereceye kadar olanaklı olduğu, TKHK'nın bazı kavram ve hükümleri ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

II. Sonraki Tüketicinin Korunmasının Yasal Zemine Kavuşturulması

A. TKHK'nın Kavram ve Terimleri (Olan Hukuk) Açısından Sonraki Tüketicinin Durumu

1. Tüketici Kavramı Açısından

Hukukumuzda tüketicinin korunmasına yönelik çıkarılan ilk kanun, 1995 yılında kabul edilen 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'dur. Bu Kanun 2003 tarihli 4822 sayılı Kanun'la önemli değişiklikler geçirmiş ve nihayet 2013'te kabul edilen 6502 sayılı Kanunla 28.05.2014 tarihinde¹² yürürlükten kaldırılmıştır. Anılan kanunların üçü de kendi tüketici tanımlarını beraberinde getirmiştir.

¹¹ Örneğin, TKHK m. 70/6: "Tüketici hakem heyetlerinin tüketici lehine verdiği kararlara karşı açılan itiraz davalarında, kararın iptali durumunda tüketici aleyhine, avukatlık asgari ücret tarifesine göre nisbi tarife üzerinden vekâlet ücretine hükmedilir" ve TKHK m. 70/7: "Uyuşmazlıkla ilgili olarak tüketici hakem heyeti tarafından tüketici aleyhine verilen kararlarda tebligat ve bilirkişi ücretleri Bakanlıkça karşılanır. Uyuşmazlığın tüketicinin lehine sonuçlanması durumunda ise, tebligat ve bilirkişi ücretleri 21/7/1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre karşı taraftan tahsil olunarak bütçeye gelir kaydedilir".

¹² 6502 sayılı Kanun, yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra yürürlüğe girmiştir (TKHK m. 87).

4077 sayılı Kanun'un ilk metnine göre tüketici, *bir mal veya hizmeti özel amaçlarla satın alarak nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek veya tüzel kişidir* (m. 3/f). 4822 sayılı Kanun'la tüketici kavramı; *bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek ya da tüzel kişiyi* ifade eder olmuştur. Bu yeni tanımla, önceki metindeki *özel amaçlar* ifadesi maksada daha uygun şekilde kaleme alınmış, tüketicinin, *sözleşmenin mesleki veya ticari amaçlar gütmeyen tarafı* olduğu açıklığa kavuşturulmuştur. Bu anlamda, bir malı tekrar (aynen veya değiştirerek) satmak amacıyla satın alanın, onu diğer malın üretiminde hammadde ya da ara malı olarak kullanmak amacıyla edinenin tüketici olarak nitelendirilemeyeceği¹³, *nihai olarak kullanmanın* vurgulanmasına da gerek kalmaksızın ortaya konulmuştur.

Şu an yürürlükte bulunan 6502 sayılı Kanun'a göre ise tüketici, *ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi* ifade eder (m. 3/k). Bu tanım değişikliğinin nedenine dair izler, Kanun'un genel gerekçesinde bulunmaktadır: "Borçlar Hukukunun çok farklı alanlarına nüfuz eden ve son derece teknik bir dizi ayrımı içeren bu Tasarının kaleme alınmasındaki en büyük güçlüklerden biri kavramlarının doğru oturtulmasına ilişkin olarak yaşanmıştır. Bu kargaşanın artmasının bir sebebi, AB mevzuatının sık sık aynı kavrama farklı anlam yüklemesinden kaynaklanmaktadır. En temel kavram olarak 'tüketici' bile farklı yönergelerde farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Tasarı hazırlanırken bu karışıklıklar en aza indirilmeye çalışılmış ancak AB uyumunun sağlanması açısından kaçınılmaz gözükken bazı hallerde, Tasarıda açıklama yapmak suretiyle istisnalara yer verilmek zorunda kalınmıştır". Gereğenden çıkarılabileceği üzere bu değişiklik, tüketici kavramının yeni korunma gereksinimlerine elverişliliğini, yeni gelişmelere açıklığını artırmakta ve bunlara kolayca uyarlık sağlanmasına hizmet etmektedir. Aslında mevzuatımızda tüketici tanımı ile ilgili yapılan değişikliklerin hiçbiri, tüketicinin korunmasını bir öncekine göre daraltma maksadı ile yapılmamıştır, aksine yeni korunma alanları ile kavramın uyumlu hâle getirilmesine olanak tanınmıştır. Nitekim yeni Kanunun tanımı, tüketici işlemleri kadar tüketiciye yönelik uygulamaların (m. 2) muhatabını da ortaya koymaya daha elverişlidir.

Bu söylenenler ışığında, tüketici ile işlem yapan kişilerin tüketici olarak nitelendirilmesinde sakınca görülmemelidir, yeter ki bunlar ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket etsinler. O hâlde (TKHK anlamında) satıcı -veya sağlayıcı-¹⁴ ile işlem yapan tüketicinin, bunun ardından ikinci bir işlem yaptığı kişi de, ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket ediyorsa, tüketici olarak adlandırılabilir.

¹³ Zevkiler, A/Aydoğdu, M.: Tüketicinin Korunması Hukuku, 3. baskı, Ankara 2004, s. 83-84.; Aslan, İ.Y.: Tüketici Hukuku, 2. baskı, Bursa 2004, s. 3 vd; ayrıca bak. İnal, 284-285.

¹⁴ Sadeliği sağlamak adına, takip eden kısımlarda satıcı veya sağlayıcı yerine sadece satıcıdan söz edilecektir.

Zira tüketici tanımı, satıcı ve tüketici işlemi tanımından bağımsız bir tanım olarak görülmelidir. Bir başka deyişle, tüketici olmak için satıcı ile işlem yapmak veya tüketici işlemi yapıyor olmak gerekmez. Nitekim aşağıda değinileceği üzere, asıl tüketici işlemi satıcı ile tüketicinin varlığına bağlanmış bir işlemdir; yoksa tüketici sıfatı tüketici işleminin varlığına bağlanmamıştır. Yani tüketici “*tüketici işleminin tarafı*” şeklinde tanımlanmamış, aksine tüketici işlemi “*satıcı ve tüketicinin tarafı olduğu işlem*” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, tüketici ile işlem yapan, ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden taraf, bu şekilde hareket ettiği için kavramsal açıdan rahatlıkla tüketici olarak nitelendirilebilir. Böylece ilk tüketici gibi, sonraki tüketicinin de korunmasından söz edilebilir.

2. Satıcı ve Tüketici İşlemi Kavramları Açısından

6502 sayılı TKHK m. 3'e göre satıcı, kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye mal sunan ya da mal sunanın adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder (bent i)¹⁵.

Satıcının belirleyici özelliği, ticari veya mesleki amaçlarla tüketiciye mal sunmasıdır. Satıcıdan aldığı şeyi bir başkasına satan veya bağışlayan tüketicinin ticari veya mesleki amaçlarla hareket ettiğinden söz edilemez. Zaten burada geçen ticari veya mesleki amaçla mal sunma, bir iş olarak yürütülen ticari veya mesleki faaliyetin sonucudur, parçasıdır¹⁶. Bir ihtimal olarak, malı satan alan tüketici, sonradan bir ticari veya mesleki faaliyete başlar ve aldığını ikinci el mal olarak bir tüketiciye satarsa o zaman TKHK anlamında satıcı olabilir. Bu ihtimal dışında, aldığını bir başka tüketiciye satan tüketici, TBK anlamında satıcı sıfatını kazansa da, TKHK anlamında satıcı kabul edilemez.

Tüketici işlemine gelince, TKHK m. 3/1'ye göre bu işlem, mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi ifade eder. Özü itibarıyla tüketici işlemi satıcı/sağlayıcı ile tüketici arasında yapılan işlemdir.

Tüketici işleminin tarafları Kanun'da açıkça ortaya konduğuna göre, ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlem tüketici işlemi olarak kabul edilemez. Zira yukarıda açıklandığı üzere, aldığını sonraki tüketiciye satan tüketici Kanun anlamında sa-

¹⁵ Sağlayıcı için bak. TKHK m. 3/1.

¹⁶ “(ticari veya mesleki amaçlarla hareket etme ifadesi) ticari veya mesleki amaçla mal ve hizmet sunan kişinin, sunum sırasında ayrıca mal ve hizmet piyasası içerisinde asgari bir örgütlenmeye dayalı sürekli ticari veya mesleki faaliyetini icra ediyor olmasını ifade eder” Gümüş, Şerh, 15.

tıcı değildir. Dolayısıyla bu ikinci işlemde, alıcı tarafı her ne kadar (sonraki) tüketici kabul edilebilirse de, mal sunan tarafta (Kanun anlamında) satıcı bulunmamaktadır.

B. Sonraki Tüketicinin TKHK Kapsamında Korunmasını Sağlamaya Yönelik Çözümler

Görüldüğü gibi, TKHK'nın mevcut kavram ve terimleri açısından, sonraki tüketici her ne kadar "tüketici" olarak nitelendirilebilirse de, onunla işlem yapan ilk tüketici "satıcı" olarak nitelendirilemez ve bu nedenle ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlem de bir "tüketici işlemi" değildir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ise "her türlü tüketici işlemi ile tüketiciye yönelik uygulamaları kapsar".

"Tüketiciye yönelik uygulamalar", tüketici ile işlem yapılmadan önceki ve işlem yapıldıktan sonraki aşamalara da Kanun'un kapsamını genişletmeye yönelik bir ifadedir¹⁷. Hatta bu düzenleme, sonrasında işlem gerçekleşme bile, satıcıdan tüketiciye yönelik (aydınlatmanın yapılması, bilgi formu verilmesi vb.) uygulamaları da, Kanun'un kapsamına almaya olanak tanımaktadır. Bu şekilde anlaşılması gereken "tüketiciye yönelik uygulamaların", konumuzla ilgisi bulunmamaktadır.

Tüketici işlemine gelince, ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlem tüketici işlemi olarak kabul edilemeyeceğinden, TKHK'nın kapsamı dışında kalmaktadır. Kanun'un lafzî anlamı bu sonuca varmayı gerektirir. Şu hâlde sonraki tüketicinin TKHK kapsamında korunması, ya Kanun'un amacından hareketle bu hükümlerin geniş yorumlanması ya da Kanun'a bu hususta açık bir hüküm konulması ile olanaklıdır. Aşağıda bu iki yol üzerinde durulacaktır.

1. Tüketici İşleminin Art Etkisinin Kabulü

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun tüketici işlemlerini kapsadığına göre, tüketici işlemi olarak nitelendirilemeyen işlemler/sözleşmeler Kanun kapsamına sokulamayacaktır. Yukarıda açıklandığı gibi, ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlem tüketici işlemi niteliğinde değildir. Ancak bundan bir adım geriye gidildiğinde ilk tüketicinin tarafı olduğu bir tüketici işlemi ile karşılaşılmaktadır. İşte ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlem, arka planda bulunan, önceden gerçekleşen, bu tüketici işlemi sayesinde Kanun kapsamına sokulabilir. Böylece birden çok sonraki hukuki ilişki dizisi, en geride bir tüketici işlemine bağlanabiliyorsa, bu TKHK ile sağlanan korumadan yararlanmak için yeterli görülebilir. O hâlde bu görüş kabul edilirse, kurulup ifa edilen bir tüketici işlemi, ona dayandırılabilir bir nedenle sonraki tüketicinin korunmasının gerektiği durumlarda bir art etkiye sahip olacak,

¹⁷ Bak. TKHK m. 2 gerekçesi.

bu etki ile sonraki işlemlerin tarafı olan tüketicileri de Kanun'un kapsamına çekebilecektir. Tüketici işlemine bağlanamayacak durumlarda ise, ilk tüketicinin özel ambalaj ile teslim etmeyi üstlendiği malı bu şekilde teslim etmemesi gibi, böyle bir art etkiden söz edilemeyecektir.

Burada belirtmek gerekir ki, bu çalışmada ilk tüketici ifadesi ile, *tüketici işleminin tarafı olan tüketici* kastedildiğinden, arka planında bir tüketici işlemine rastlanmayan bir hukuki ilişki dizisinde -*tüketici ile işlem yapan- sonraki tüketiciden* de söz edilemeyecektir. Örneğin bir kişinin hobi olarak el emeği ile yapmış olduğu bir kolyeyi, bir başkasına (ticari veya mesleki amaçlarla hareket etmeyen bir başkasına) sattığı durumlarda, bu satışın öncesinde gerçekleşen bir tüketici işlemi yoktur. Dolayısıyla bu çalışma anlamında sonraki tüketiciden söz edildiğinde, işlem bazında geriye gidildiğinde muhakkak bir tüketici işlemine tesadüf edilecektir. Örneğin, sonraki tüketici bunu bir başka tüketiciden o da ilk tüketiciden almıştır denilirse, bu ilişki dizisinin temelinde (en gerisinde) bu ilk tüketicinin Kanun anlamında satıcı ile yaptığı bir tüketici işlemine denk gelinecektir.

Özetle tüketici işleminin böyle bir art etkisi kabul edilirse, sonraki tüketicinin ilk tüketici kadar korunma gereksiniminin bulunduğu durumlarda, tüketici işlemine rastlanana kadar geri gidilebilecek ve bu gerçekleştiğinde temeldeki tüketici işleminin sonraki işlemlere uzanan etkisi onları TKHK kapsamına sokmaya yetecektir.

2. Kanun'da Yeni Bir Düzenlemeye Gidilmesi

Tüketici ile işlem yapan tüketicinin korunması düşüncesi kabul edilir ve fakat tüketici işleminin yukarıdaki gibi bir etkisinin benimsenmesi uygun görülmezse, geriye artık Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da sonraki tüketicinin korunmasını da sağlayacak düzenlemeler yapmak yolu kalmaktadır. Bu maksatla tanımlar kısmına eklemeler yapılabileceği gibi, Kanun'un dördüncü maddesinde yer alan "Temel İlkeler" in içine sonraki tüketicinin de korunmasını sağlayacak bir hüküm konabilir.

III. Sonraki Tüketicinin Korunmasına İlişkin Bazı Hususlar

Sonraki tüketicinin TKHK ve ilgili mevzuat ile korunması kabul edilirse, bu korumanın sınırları ve kapsamı ile ilgili bazı hususlar şu şekilde tespit edilebilir:

1- Tüketici işleminin tarafı tüketici ile işlem yapan kişilerin, TKHK kapsamında korunabilmesi için, hiç kuşkusuz tüketici olmaları gerekir. Dolayısıyla tüketicinin edindiği malı, onu ticari veya mesleki faaliyetlerinde kullanacak bir kişiye devrettiği (sattığı veya bağışladığı) durumlarda bu kişi, tüketici olarak nitelendirilemeyeceğinden koruma kapsamında yer almayacaktır.

2- "Sonraki tüketici" ifadesinden sadece, tüketici işleminin tarafı olan tüketici ile işlem yapan ikinci tüketici anlaşılmalıdır; bu ikinci tüketici ile sonradan işlem yapan tüketiciler de sonraki tüketici olarak kabul edilmelidir. Örneğin, satıcı S'den

satın aldığı malı tüketici T-1, ikinci tüketiciye (T-2) satmış o da tüketici sıfatı taşıyan T3'e bağışlamışsa, T-3 de sonraki tüketici olarak kabul edilmelidir.

3- İlk tüketici işleminden sonra araya bir başka tüketici işlemi girmişse, artık bundan sonraki işlemlerin ilk tüketici işlemi ile bağının koştığı kabul edilmelidir. Böylece, satıcı S'den satın aldığı malı tüketici T-1, satıcı S-2'ye satmış o da T-2'ye satmış, T-2 de T-3'e bağışlamışsa, T-3'ün TKHK'dan yararlanmasını sağlayan tüketici işlemi S-2 ile T-2 arasındaki tüketici işlemi olacaktır. Dolayısıyla burada ikinci el satıştan sorumluluk gündeme gelecek ve örneğin zamanaşımının belirlenmesinde TKHK m. 12/2 uygulanacaktır. Kuşkusuz bu satıcı ile birlikte üretici ve ithalatçının müteselsil sorumluluğu (TKHK m. 11/2) devam edecektir.

4- Satıcı sonraki tüketici karşısında, işlem yaptığı tüketicinin karşısındakinden daha ağır bir konuma sokulmamalıdır. Dolayısıyla, kendisi tüketiciye malı 700 liraya satmış o ise sonraki tüketiciye 800 liraya satmış ise, ayıp nedeniyle bedelden indirim istendiğinde bu indirim 700 lira üzerinden¹⁸ yapılmalıdır¹⁹ 20.

¹⁸ Eğer satıcı malı 1000 liradan satmış, sonraki tüketici ise 800 liradan almış ise, bu durumda indirim 800 lira üzerinden yapılmalıdır.

¹⁹ Bu sonuçla karşılaşmak istemeyen sonraki tüketici, ayıp hükümlerine dayanarak ilk tüketiciye başvurabilir.

²⁰ Kuşkusuz sonraki tüketicinin satıcıya karşı ayıptan doğan haklarını nasıl kullanacağı sorunu ayrı bir incelemeyi gerektirebilir. Özellikle dönme hakkının kullanmayı tercih ettiğinde sonraki tüketicinin, ilk tüketici ile satıcı arasındaki sözleşmeyi sona erdirdiğini kabul uygun olmaz. Bu durumda olsa olsa bu sözleşmeden dönülmüş gibi, satıcının dönmenin sonuçlarına katlanması gerekir; (kendi sözleşmesindeki) satış bedeli, yargılama giderleri ve ayıplı maldan doğan doğrudan zararın giderilmesi gibi (TBK m. 229). Böyle bir sonuç teorik açıdan tartışmaya açık olmakla birlikte, pratik yönü de vardır. Sonraki tüketici ilk tüketiciye karşı dönme hakkını kullansaydı, TBK m. 229'a göre zararlarını ilk tüketici giderecekti ki, o da satıcıya karşı dönme hakkını kullandığında, sonraki tüketiciye yapmış olduğu ödemeleri satıcıdan talep edecekti. Bu yolla sonuçta dolaylı olarak sonraki tüketici kaynaklı zararları da karşılamak durumunda kalan satıcı, iş uzamadan –ilk tüketicinin talepleri de eklenmeden- ödeyeceği tutarla yüzleşebilecekti. Satıcının malı ilk tüketiciye taksitle sattığı, onun da malı sonraki tüketiciye peşin sattığı durumlarda –yukarıdaki gibi anlaşılacak- dönme hakkının satıcıya karşı kullanılması ayrıca sorun doğurabilir. “Satıcının sonraki tüketici karşısında, işlem yaptığı tüketicinin karşısındakinden daha ağır bir konuma sokulmaması” bir ilke olarak kabul edildiğinde, satıcının, sonraki tüketiciye, onun ilk tüketiciye ödediği bedeli peşin ödemesi beklenemez. Satıcı sadece kendisine yapılan taksit ödemelerinin toptan tutarından sorumlu tutulabilir. Kuşkusuz bu sonuçla karşılaşmak istemeyen sonraki tüketici, satıcıya değil, ilk tüketiciye karşı ayıptan sorumluluk hükümlerine başvurabilir ve bu yolla dönme hakkını kullanabilir. Bu hak hususunda mevcut hukuk düzeni ile (olan hukuk ile) en uyumlu çözüm ise, sonraki tüketicinin satıcıya karşı dönme hakkını kullanması -kullanmak istemesi- hâlinde, TBK m. 227/4 hükmünün devreye sokulmasıdır. TKHK m. 83/1 gereği uygulanabilecek olan bu hükme göre, “Alıcının, sözleşmeden dönme hakkını kullanması hâlinde, durum bunu haklı göstermiyorsa hâkim, satılanın onarılmasına veya satış bedelinin indirilmesine karar verebilir”. Bir başka çözüm yolu ise, üretici ve ithalatçının benzer bir sorumluluk hükmünün sonraki tüketici karşısında satıcının sorumluluğu için de kabul edilmesidir. Bilindiği gibi, üretici veya ithalatçıya karşı yalnız ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi hakları kullanılabilir (TKHK m. 11/2). Ancak, sorun sırf satış açısından değerlendirilmemeli; satıcının ayıptan sorumluluğuna ilişkin kurallara, bağışlama durumunda da gereksinim duyuldu-

5- Tüketicinin şahsının önemli olduğu işlemlerde, bunun gerektirdiği ölçüde sonraki tüketicinin korunmasından vazgeçilmelidir. Örneğin, satıcı/sağlayıcı, mal veya hizmetin niteliği gereği, ondan yararlanmadan önce tüketiciye bir kurs veya seminer veriyor olabilir. Bunun gibi, mal veya hizmet belirli bir alanda eğitime sahip kişilerin kullanımına yönelik olup bu özellik ürün sunulurken belirtilmiş olabilir. Her iki durumda da artık sonraki tüketicinin korunmasından tamamen ya da kısmen vazgeçilebilir.

6- İlk tüketiciye yönelik yerine getirilmekle sona eren borçlar/yükümlülükler açısından, artık sonraki tüketicinin bir hakkının varlığından söz edilemez. Örneğin TKHK m. 10/3'e göre, satışa sunulacak ayıplı mal üzerine ya da ambalajına, tüketicinin kolaylıkla okuyabileceği şekilde malın ayıbına ilişkin açıklayıcı bilgiyi içeren bir etiket konulmalıdır. İlk tüketici tarafından bu şekilde satın alınan malın, etiketinin çıkarılmış olarak sonraki tüketiciye satılmasından kuşkusuz satıcı sorumlu tutulamaz. Bunun gibi, ilk tüketiciye malın tanıtma ve kullanma kılavuzunu²¹ satıcı vermişse (TKHK m. 55), -ilk tüketici tarafından kendisine verilmemesi üzerine- sonraki tüketicinin artık satıcıdan bunları yeniden talep hakkı bulunmaz. Bununla birlikte satıcıdan ilk tüketiciye, ilk tüketiciden de ona intikal eden, tanıtma ve kullanma kılavuzundaki yanlış veya yanıltıcı bir bilgiden sonraki tüketici zarar görürse, durum farklı olacaktır. Yine, ilk tüketiciye kılavuz verilmediği için o da sonraki tüketiciye verememiş ve kılavuzun bulunmamasından²² bir zarar doğmuşsa bu zarar tazmin ettirebilmelidir.

7- İşin niteliği sonraki tüketicinin korunmasını gerektirmiyorsa, bu durumda artık Kanun'un ilk tüketiciye tanıdığı hakları sonrakine tanımaya da gerek kalmayacaktır. Dolayısıyla hükmün koruma amacının sonraki tüketici açısından gerçekleşmediği durumlarda, artık onun o hükümden doğan hakları kullanmasından da söz edilemeyecektir. Bu duruma, iş yeri dışında kurulan sözleşmeler (TKHK m. 47) ile mesafeli sözleşmeler örnek gösterilebilir. Mesafeli sözleşmeler, satıcı veya sağlayıcı ile tüketicinin eş zamanlı fiziksel varlığı olmaksızın, mal veya hizmetlerin uzaktan pazarlanmasına yönelik olarak oluşturulmuş bir sistem çerçevesinde, taraflar arasında

ğu burada anımsanmalıdır. Gerçekten de, daha önce değinilen, bağışlamada ayrıca garanti sözü verilmedikçe ayıptan sorumlu olunmayacağı kuralı (TBK m. 292/2) bir yana; bağışlayan, bağışlamadan doğan zarardan da bu zarara ağır kusuruyla sebep olmadıkça sorumlu olmaz (m. 292/1). Sonraki tüketicinin ayıp hükümlerine başvurarak dönme hakkını kullanabilmesi ve bu yolla zararlarının bir kısmını kusursuz sorumluluk bir kısmını ise kusur karinesi altında satıcıya tazmin ettirebilmesi (m. 229) bu nedenle önemlidir. Aynı şekilde, TKHK m. 11/6 gereği tüketicinin (diğer) seçimlik haklarını kullandığında da TBK hükümleri uyarınca tazminat talep edebilmesi ve bu tazminat için kusurun ağırlığının aranmaması, bağışlamaya ilişkin hükümlerle erişilemeyen bir korumayı sonraki tüketiciye sağlayacaktır. Konunun bu boyutu da gözden kaçırılmamalıdır.

²¹ Tanıtma ve kullanma kılavuzu, "tüketicinin kullanımına sunulan malların tanıtım, kullanım, kurulum, bakım ve basit onarımına ilişkin kılavuzu ve gerektiğinde uluslararası sembol ve işaretleri kapsayan etiketi" ifade eder (Tanıtma ve Kullanma Kılavuzu Yönetmeliği m. 4/g, RG 13.06.2014, sayı: 29029).

²² "Türkçe tanıtma ve kullanma kılavuzlarının hazırlanması sorumluluğu üretici ve ithalatçıya; tüketicilere verilmesi ve teslim edildiğinin ispat sorumluluğu ise satıcıya aittir" (TKHK m. 55/4).

sözleşmenin kurulduğu ana kadar ve kurulduğu an da dâhil olmak üzere uzaktan iletişim araçlarının kullanılması suretiyle kurulan sözleşmelerdir (TKHK m. 48). Bu sözleşmelerde tüketiciye on dört gün içinde herhangi bir gerekçe göstermeksizin ve cezai şart ödemeksizin sözleşmeden cayma hakkı tanınmıştır (m. 48/4). Bu şekilde malı edinen tüketicinin, daha sonra tarafların eş zamanlı fiziksel varlığında o şeyi bir başka tüketiciye sattığı durumlarda artık ne uzaktan iletişim araçları ile yapılan bir sözleşme vardır ne de sonraki tüketici malı görmeden, incelemeyen edinmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu özel durumlara karşı, hükümlerle sağlanmaya çalışılan korumadan, sonraki tüketicinin yararlandırılmasına gerek bulunmamaktadır. Böylece, ilk tüketicinin mesafeli sözleşme yoluyla edindiği malı dokuz gün sonra sattığı sonraki tüketicinin, satıcıya karşı kullanacağı bir cayma hakkından söz edilemez.

IV. Yargı Kararlarında Sonraki Tüketicinin Korunması

4077 sayılı önceki TKHK'nın yaklaşık 19 yıllık yürürlük döneminde, sonraki tüketici ile ilgili bazı uyuşmazlıklar yargı kararlarına yansımıştır. Bu kararlar, doğal olarak, yargısal içtihadın sonraki tüketicinin korunmasına yaklaşımı hakkında fikir vericidir:

-Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun (HGK) 2005 tarihli kararına²³ konu olan olayda, tüketici sıfır kilometre olarak satın aldığı otomobili bir başka tüketiciye (davacı) satmıştır. Araçta ayıp ortaya çıkması üzerine, davacı otomobilin gizli ayıp nedeniyle yenisi ile değiştirilmesini talep etmiş, yerel mahkeme zamanaşımının varlığından bu istemi reddetmiştir. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi ise zamanaşımının gerçekleşmediğinden bahisle kararı bozmuştur²⁴. HGK da Daire kararı doğrultusunda, direnme kararını bozmuştur.

Dava hem satıcı firma, hem de ithalatçı ve üreticiye karşı açılmıştır. Bu davada davalılar, diğer iddiaların yanında; yetkili bayi tarafından aracın davacıdan başka bir kişiye satıldığını, davacıya doğrudan satış söz konusu olmadığını, davacının aracı üçüncü kişiden satın aldığını, davanın şirketlerine ve onun bayiine yöneltilemeyeceğini, aracı ilk satın alan tarafından ortaya konulan bir gizli ayıp bulunmadığını, bu nedenle öncelikle davanın husumetten reddini, davanın muhatabının davacının aracı satın aldığı kişi (ilk tüketici) olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Yerel mahkeme, davacı tüketici ile sözleşme ilişkisi içinde olmadığından satıcı firmanın davada hasım olamayacağına kanaat getirmiştir. Mahkemeye göre, malın bir acenteden satın alınmış ve el değiştirmemiş olduğu durumlarda acenteye karşı değiştirme talebi ileri sürülebilir. Mal el değiştirmiş ise, bunun muhatabı ya ilk alıcı (yani ilk tüketici) ya da malı üreten veya ithal eden kişi olabilir.

²³ 05.10.2005 T., E. 2005/4-487, K. 2005/553 (Hukuk Türk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası; Kazancı İçtihat Programı).

²⁴ 08.03.2004 T., E. 2003/6837, K. 2004/2852 (bak. dn. 24).

HGK, dava konusu otomobilin garanti belgesi ile satılmak zorunda olan sanayi mallarından olduğunu belirttikten sonra, somut olayda üreticinin araca otuz yıl garanti vermiş olduğunu tespit etmiştir. Yerel mahkemece de zikredilen “garanti kişiyi değil ürünü takip eder” ilkesiyle uyumlu şekilde, otomobilin garanti süresi içinde el değiştirmesi durumunda garanti borcunun ortadan kalkmadığı, (*sonradan satın alan tüketicinin* de garanti kapsamında yararlanma olanağının bulunduğunu ifade etmiştir. Gerek 4. HD'nin gerekse HGK'nın kararında, yerel mahkemenin satıcı firmayı sorumlu tutmayan anlayışını açıkça reddeden bir görüş bulunmamaktadır.

- HGK'nın yine 2005 tarihli bir başka kararına²⁵ konu olan olayda da, aynı zamanda ithalatçı olduğu anlaşılan bir firmadan otomobili sıfır kilometrede alan tüketici onu bir başka tüketicie satmış, tüketici de gizli ayıbın varlığına dayanarak aracın yenisi ile değiştirilmesini talep etmiştir. Mahkeme gizli ayıbın bulunduğu hareketle istemi kabul etmiştir. HGK, onarım hakkının kullanmasından sonra, 4077 sayılı TKHK'nın garanti ile ilgili maddelerinde belirtilen koşulların oluşması hâlinde, artık aynı Kanunun 4. maddesinde sayılan ayıptan doğan seçimlik haklardan bir diğerinin kullanabileceğini de belirterek, yerel mahkemenin değerlendirmelerini hukuka aykırı görmemiştir²⁶.

-Yargıtay 4. HD 2008 tarihli bir kararında, otomobili satıcıdan alan kişiden alandan satın alan (3. alıcı) kişinin, ayıp nedeniyle malın bedelinin iadesi istemi ile açtığı davaya tüketici mahkemesinin bakamayacağını şu gerekçelerle ifade etmiştir: “Davaya konu aracın garanti belgesinde üretimden kaynaklanan hatalar için 1 yıl garanti süresi belirlendiği anlaşılmıştır. Davacının garanti süresi dışında ve 2. el araç sahibi sıfatı ile 4077 Sayılı Kanun kapsamında Tüketici Mahkemelerinde dava açması mümkün değildir”²⁷.

-HGK'nın 2009 tarihli bir kararı²⁸ ise, yargısal içtihadın tüm bu kararlara yanıt veren genel anlayışını ortaya koyar niteliktedir:

“.....eldeki dava, davalılardan ... tarafından üretilip, dava dışı yetkili bayi tarafından yine dava dışı bir kişiye satılan ve el değiştirmeler sonucunda davacının mülkiyetine geçip, adına trafiğe kaydedilen otomobildeki ayıplar nedeniyle, üreticinin 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da düzenlenen sorumluluklarına dayanılarak açılmıştır.

.....ortaya çıkan ayıp gizli ayıp niteliğinde ise, garanti süresinin dolmuş olması

²⁵ 22.06.2005 T., E. 2005/4-309, K. 2005/391 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası; Kazancı İçtihat Programı).

²⁶ Olayda mahkeme kararı, 4. HD tarafından bu hukuki değerlendirmelerden farklı bir noktada bozulmuştur. Bu nedenle, bu makalenin konusu ile ilgili kısım açısından, 4. HD'nin kararda geçen görüşten ayrılan bir niteliği yoktur (15.09.2003 T., E. 2003/9405, K. 2003/10034, HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası).

²⁷ 23.09.2008 T., E. 2007/14396, K. 2008/10898 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası).

²⁸ 25.11.2009 T., E. 2009/13-542, K. 2009/551 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası).

sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Böylesi bir durumda, alıcı (malik) 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine dayanarak hak talebinde bulunma olanağına sahiptir.

.....yerel mahkemece, öncelikle, dava konusu araçta var olduğu davacı tarafça ileri sürülen ayıpların garanti süresi içerisinde ortaya çıkmış olup olmadıklarının yöntemince araştırılıp, saptanması; bunların garanti süresi içerisinde ortaya çıktıklarının saptanması halinde davaya bakma görevinin kendisine ait olduğunun benimsenmesi; eğer bu ayıplar garanti süresinin dolmasından sonra ortaya çıkmış iseler, bu kez, gizli ayıp niteliğinde olup olmadıklarının yine yöntemince ve bilirkişi aracılığıyla belirlenmesi, gizli ayıp niteliğinde olmaları halinde de yine görevin benimsenmesi ve davaya devam olunması, aksi takdirde şimdiki gibi görevsizlik kararı verilmesi gerekirken,direnme kararı verilmesi usul ve yasaya aykırıdır”.

-Özetlemek gerekirse, yargısal içtihadın sonraki tüketicinin korunmasından yana olduğu, özellikle garanti süresi içindeki ayıplar²⁹ için bu korumayı kabul ettiği, garanti süresi dışında gerçekleşen gizli ayıplar için de aynı görüşü sürdürdüğü söylenebilir. Diğer yandan bu denli net olmasa da, ikinci el satışlarda satıcının sorumluluğunun ortadan kalktığı, bu nedenle üretici ve varsa ithalatçının sorumluluğuna gidilebileceği anlayışı da içtihadı yansıtmaktadır. Ayrıca -işin başına dönülürse- yargının, tüketici sıfatının kazanılması için muhakkak tüketici işleminin varlığını aramadığı; işlemin diğer tarafına bakılmaksızın, bir malı (ya da hizmeti) ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen kişilerin kararlarda tüketici olarak kabul edildiği³⁰ burada son olarak vurgulanmalıdır.

Yargıtay'ın bu söylenenler yönünde bazen de bu tespitlerden ayrılan, çalışmada yer verilmeyen başka kararları da vardır³¹.

²⁹ Garanti ve ayıptan sorumluluk hükümleri arasındaki ilişki ve farklar hakkında bak. Baykan, 301-302.

³⁰ “Davacının, aynı maddenin (1) bendi anlamında ‘tüketici’ olarak kabul edilip, edilemeyeceğine gelince; önemle belirtilmelidir ki; anılan hükmün, bir gerçek veya tüzel kişinin tüketici olarak kabul edilebilmesi için aradığı tek koşul, onun bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinmiş, kullanmış veya yararlanmış olmasıdır. Somut olaydaki gibi, bir malın satın alınmasının söz konusu olduğu hallerde, malın alıcı tarafından daha sonra başkasına ve hatta onun tarafından da başkalarına satılmış olması, dahası son satıcının metni yukarıda bulunan (f) bendi anlamında satıcı niteliğini taşımaması, garanti süresi dolmuş olmadıkça, son alıcı sıfatıyla o malın maliki olan gerçek veya tüzel kişinin tüketici sıfatı taşımasına engel değildir. Başka bir ifadeyle; kanunun aradığı anlamda ‘tüketici’ niteliğinde bulunan bir kişi, malı ticari veya mesleki faaliyetleri kapsamında tüketiciye mal sunan gerçek veya tüzel kişi niteliği taşımayan, dolayısıyla kanun anlamında ‘satıcı’ olarak kabul edilemeyecek durumda bulunan bir kişiden satın almış dahi olsa, malın garanti süresi içerisinde üreticiye karşı kanundan kaynaklanan haklarını ileri sürme ve kullanma olanağına sahiptir. Otomobil, garanti belgesi ile birlikte satılması zorunlu olan bir maldır ve garanti süresi içinde el değiştirmesi durumunda dahi garanti borcu ortadan kalkmaz; satın alan tüketici de sağlanan garantiden yararlanabilir.” Yargıtay HGK 25.11.2009 T., E. 2009/13-542, K. 2009/551 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası).

³¹ Örneğin bak. Yargıtay 4. HD, 14.05.2009 T., E. 2008/4845, K. 2009/6847 (Kazancı İçtihat

SONUÇ

Tüketici ile işlem yapan kişiler de, eğer ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket ediyorlarsa tüketicidirler. Çoğu zaman onların da benzer nedenlerle, ilk tüketiciler gibi korunma gereksinimi vardır. Dolayısıyla Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve ilgili mevzuattan, sonraki tüketicilerin korunmasında da yararlanılmalıdır.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun tüketici işlemlerini kapsamına aldığından, ilk tüketici ile sonraki tüketici arasındaki işlemi Kanun'un kapsamına sokmakta sorun vardır. Bu sorun, ilk tüketicinin malı edinmesine dayanak olan tüketici işleminin art etkisinin kabulü ile ya da Kanun'a sonraki tüketicinin korunmasını açıkça öngören bir hüküm eklenmek suretiyle aşılabilir.

Sonraki tüketicinin korunması uygulamada görülüyor değildir. Ancak sistemleştirilmesi ve teorik alt yapıya kavuşturulması gerekir. Bu maksatla sonraki tüketicinin korunması ile ilgili bazı ilkeler oluşturulabilir, önerilebilir: Öncelikle, işlemin niteliği dolayısıyla ilk tüketicinin karşı karşıya kaldığı tehlike ile sonraki tüketici karşılaşmıyorsa, artık sonraki tüketicinin özel olarak (TKHK ile) korunmasından da söz edilmemelidir. Buna işyeri dışında yapılan sözleşmeler ve mesafeli satışlar örnektir. Bunun gibi, bazı durumlarda, ilk tüketiciye karşı sorumluluklarını yerine getiren satıcının, üreticinin veya ithalatçının, sonraki tüketiciye karşı ayrıca bir sorumluluğu doğmamalıdır. Tanıtma veya kullanma kılavuzunun hazırlanmış ve ilk tüketiciye verilmiş olması böyledir. Yine, tüketicinin şahsının önemli olduğu işlemlerde, bunun gerektirdiği ölçüde sonraki tüketicinin korunmasından vazgeçilmelidir. Ayrıca, sonraki tüketici karşısında satıcı, işlem yaptığı tüketicinin karşısındakinden daha ağır bir konuma sokulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Aral, F./Ayrancı, H.: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkiler, 9. baskı, İstanbul 2012.
- Aslan, İ.Y.: 6502 Sayılı Kanuna Göre Tüketici Hukuku, 4. baskı, Bursa 2014.
- Aslan, İ.Y.: Tüketici Hukuku, 2. baskı, Bursa 2004.
- Baykan, R.: Tüketici Hukuku, Mevzuata ilişkin Yorum-Eleştiri-Öneri, 2. baskı, İstanbul 2005.
- Eren, F.: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Ankara 2004.
- Gümüş, M. A.: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 3. Bası, İstanbul 2013.
- Gümüş, M. A.: 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, Cilt:1, İstanbul 2014.

Programı); Yargıtay 4. HD, 13.03.2008 T., E. 2008/1800, K. 2008/3308 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası); Yargıtay 4. HD, 17.11.2008 T., E. 2008/4021, K. 14052 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası); Yargıtay 13. HD., 21.04.2009 T., E. 2008/15699, K. 2009/5532 (HukukTürk Mevzuat İçtihat Bilgi Bankası).

İnal, H. T.: Tüketici Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2014.

Kazğurt, A.: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Taşınır Satış Sözleşmesinde Satıcının Ayrıptan Sorumluluğu, *Terazi Dergisi*, Cilt: 9, Sa. 100, 2014, s. 275-284.

Ozanoğlu, H. S.: Mukayeseli Hukuk ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Tüketiciyi Koruyan Düzenlemelerin Kişi Bakımından Uygulanma Alanı (Tüketici Kavramına Mukayeseli Bir Yaklaşım), Prof. Dr. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 663-691.

Yavuz, C./Acar, F./Özen, B.: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 9. baskı, İstanbul 2014.

Yavuz, N.: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, 2. baskı, Ankara 2010.

Zevkliler, A./Aydoğdu, M.: Tüketicinin Korunması Hukuku, 3. baskı, Ankara 2004.

Zevkliler, A./Gökyayla, K. E.: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 14. bası, Ankara 2014.